

Storhandel og Biblioili

En bogbindshistorisk studie

Af H. P. Rohde

Augsburger Pracht
Venediger Macht
Ulmer Geld
geht durch alle Welt

Det sekstende aarhundrede var den frie rigsstad Augsburgs florisante tid. Byen laa paa hovedvejen mellem Venedig, stabelpladsen for orientalske varer, og det nordlige og nordvestlige Europa, og de dygtige indbyggere forstod at udnytte beliggenheden. Augsburg blev et knudepunkt i vareudvekslingen mellem øst og vest, uhyre rigdomme ophobedes i byen, slægt efter slægt rejste sig fra haandværkere og smaahandlende til storkøbmænd med forbindelser over det ganske Europa. Med velstanden fulgte politisk magt. Konge og kejser vendte sig til Augsburg, naar der skulle bødes paa økonomien; storkøbmændene var blevet bankierer. Ofte var krig og fred i Europa et spørgsmaal, der til syvende og sidst fandt sin afgørelse i en augsburgsk købmandsgaard: lukkedes der for pengeposen i Augsburg, kølnedes samtidig krigslysten.

Blandt byens mange rige handelsslægter hævede *Fuggerne* sig til større magt og anseelse end alle de andre. Deres position i tiden kan sammenlignes med Mediceernes i det femtende aarhundrede og Rothschildernes i det nittende; ringere var den i al fald ikke. Deres rigdom blev et ordsprog: „Ricco com un Fuggero“, sagde man i Italien. Naar kejseren holdt rigsdag, rømmede Fuggerne deres palads, det prægtige „Fuggerhaus“ paa Weinmarkt, til hans behagelige afbenyttelse. Fuggerne støttede trofast – indenfor mulighedernes grænse – huset Habsburg, som til gengæld ophøjede dem i adelsstanden og forlenede dem med grevskaber og herskaber.

De kunne være haarde i deres forretningsmetoder – onde tunger morede sig med at rime „Fugger“ paa „Wucher“ – men overfor kejseren var de ikke smaalige. Det fortælles om *Anton Fugger* (1493-1560), under hvem slægten naaede sin højeste magt, at da han engang havde kejseren, Karl den Femte, paa besøg, og de sad hyggeligt foran den blussende kaminild, tog han kejserens gældsbevis og kastede det i flammerne. De mange herligheder ved kongen af Frankrigs hof kunne derfor heller ikke imponere Karl den Femte. Da han fik dem forevist, skal han have sagt: „Alt dette kan en væver i Augsburg betale i rede penge!“

Slægten var – paa en enkelt undtagelse nær – ivrig katolsk. Alligevel har Luther bevidnet dens dygtighed sin udelte beundring i følgende udredning af de økonomiske omstændigheder omkring en biskop af Brixens dødsfald i Rom: „Da han var død, havde man ingen penge fundet hos ham, kun en lille seddel paa en fingers længde, der var stukket ind i hans ærme. Da nu pave Julius havde faaet denne seddel, tænkte han nok, det var en pengeseddel, sender bud efter Fuggerfuldmægtigen og spørger ham, om han ikke kender den skrift. „Jo,“ siger denne, „det er det beløb, som Fugger og hans firma skylder kardinalen, og det udgør tre hundrede tusind gylden.“ Paven spørger saa, naar han kan udbetale disse penge. Fuggerfuldmægtigen svarer: „Naarsomhelst.“ Da kalder paven kardinalerne af Frankrig og England til sig og spørger dem, om deres konge kunne erlægge tre tønder guld i løbet af en time. De sagde: „Nej.“ Da sagde han: „Det kan en borger fra Augsburg gøre.“ Og pave Julius fik pengene udbetalt.“

Augsburgs rigdomme blev ikke gemt i strømpeskafterne. En i Europa selv paa denne tid usædvanlig pragt og luksus udfoldede sig blandt høje og lave. I næppe nogen europæisk by gik man finere klædt, spiste og drak rigeligere og mere udsøgt, boede fyrsteligere, morede sig bedre. „Andre steder – hed det – er luksus en synd, i Augsburg hører det med til velstand.“ Helt korrekt er dette udsagn maaske ikke, eftersom der gang paa gang udstedtes dekreter, som for-

IOANNES IACOBVS FVGGER FIL,
II. RAIMVNDI.

12.

Portræt af Johan Jacob Fugger (1516-75), hvis bibliotek kom til at danne grundstammen i det senere Bayerische Staatsbibliothek. Efter „Fuggerorum... imagines“, Augsburg 1618; om dette Fuggernes imponerende billedgalleri har „Biographie universelle“ den pudsige oplysning, at det i visse bibliografier findes opført under botaniske litteratur (fougère = bregne). Værkets mange udmærkede kobberstik skyldes Dominicus Custos og brødrene L. og W. Kilian.

bød overdreven pragtudfoldelse – men dekreterne blev ikke efterlevet. De hyppige rigsdage og dermed følgende kejserbesøg bidrog deres til at sætte kulør paa byen. Ved saadanne lejligheder kulminerede livsglæden, turneringer, ringridning, skyttefester og storslaaede

gæstebud gik slag i slag. Alene ved den i 1558 afholdte rigsdag blev der, foruden andet slagtekvæg, sat tretten tusind okser til livs.

Men for de flygtige fornøjelser glemtes ikke den mere varige nydelse, som en smuk by skænker sine indvaanere. By og borger kappedes om at udstyre Augsburg med stadselige bygninger, kirker med taarne og spir, paa torvene springvand og i byens udkant vidtstrakte lysthaver. Atter gik Fuggerne i spidsen. Paa torvet Weinmarkt rejstes det paladsagtige „Fuggerhaus“, udvendig smykket med brogede fresker, som vi kender det fra Thorvaldsens Museum, indvendig med malerier af berømte mestre som Tizian og Cranach. Sit berømte billede af Karl den Femte, der rider over slagmarken ved Mühlhausen, malede Tizian under et ophold i Augsburg.

Baade inden- og udenfor bymuren anlagde Fuggerne parkanlæg, der maalte sig med de fornemste i Europa. Hyacinther og tulipaner, indført direkte fra Konstantinopel, blomstrede blandt plaskende fontæner og statuer i bronze eller marmor. En tilrejsende skrev begejstret i sin dagbog: „De kongelige haver i Tours og Blois, som jeg ogsaa har set, er ingenting i sammenligning.“

Dette fyrstelige handelshus repræsenterer i sin udvikling typen paa, hvordan en rigmandsslægt blev til paa den tid. Opstigningen skete trinvis: fra haandværker til haandværker og købmand, til hovedsagelig købmand, og sluttelig til industridrivende (særlig bjergværk o. lign.) og bankier.

I 1367 indvandrede den første Fugger, ved navn Hans, væversøn og selv væver, til Augsburg. Det var en Hans im Glück. Inden længe havde han gjort sig uafhængig af købmænd, indførte selv sin bomuld fra Venedig og eksporterede færdigvarer til omliggende byer. En ven i Ulm med det gode navn Holberg skrev til ham, at „det Fuggerske klæde har en fortræffelig klang, og naar man vil have noget fint og godt, spørger man efter det.“ Trediva aar senere havde han sit eget hus paa hovedgaden, og da han døde 1409, kunne han efterlade sine arvinger over tre tusind gylden, hvad der svarer til mindst hundred tusind kroner idag.

Bind udført for Johan Jacob Fugger, muligvis af Antoni Ludwig, hans fra Venedig indkaldte, flamsk-fødte busbøgbinder. Bogens titel: *Treductio larvæ sycophanticae*. Paris 1556. Det kongelige Bibliotek. H. 17 b. 11 cm.

Sønnerne Andreas og Jakob udvidede deres virkeomraade til hele Europa med udførsel til Frankrig, Spanien og England. Handelen omfattede nu tillige silke, specerier o. lign. Under Jakobs søn af samme navn traadte varehandelen i baggrunden til fordel for bjergværksdrift og pengeforretninger. Denne *Jakob Fugger* (1459-1525), der fik tilnavnet „den Rige“, er den egentlige grundlægger af huset Fuggers storhed, med ham blev Fugger et økonomisk-politisk tyngdepunkt i Europa. Pave og kejser bejlede til hans gunst. Den 9. juni 1473 gav kejseren Fuggerne deres vaaben med de to liljer. Fuggerne blev kejserens „kære“ Fuggere, som Augsburg hans „kære“ by Augsburg.

Jakob Fugger den Rige var geniet blandt Fuggerne, med geniets ro og selvsikkerhed. Han fortalte sine nevøer, „at naar han gik i seng om aftenen, faldt han straks i søvn, med skjorten lagde han alle handelens bekymringer og fortrædeligheder fra sig.“

Da han i juledagene 1525 laa for døden, og den tyske konge holdt sit indtog i byen, befalede denne sine trompetere og paukeslagere at holde inde, da de nærmede sig Fuggerhuset. Med ærbødighed hilste kongen og hans følge den døende Fugger. Paa hans gravmæle i St. Anna-kirken forkynder den stolte indskrift, at „som han i levende live ikke havde sin lige, vil han heller ikke efter døden være at regne blandt de dødelige.“

Under nevøen *Anton* (1493-1560) – Jakob døde barnløs – naaede huset Fugger sin højeste blomstring. Anton forvaltede med klogskab og forsigtighed onklens rige arv og vedligeholdte den nære tilknytning til kejseren. Denne forlenede i 1530 Anton og hans brødre med grevskabet Kirchberg og herskabet Weissenhorn, ligesom han ophøjede dem i rigsgrevestanden.

Men allerede mod slutningen af Anton Fuggers levetid begyndte familiens magtstilling at rokke. De fordele, den politisk-økonomiske forbindelse med huset Habsburg havde medført, blev til farer, da Filip II af Spaniens pengetrang efterhaanden gjorde sig glubende gældende. Fuggernes forstrækninger til Habsburgerne naaede det omfang, hvor kreditorerne bragtes i afhængighed af debitorerne og ikke omvendt. Det lykkedes endnu Antons energiske søn *Marx* at holde sammen paa stumperne. Men med ham døde, 1597, den sidste store Fugger.

Mens det er tilstrækkeligt at nævne Jakob den Rige, Anton og Marx, naar det gælder at optrække hovedlinjerne i den Fuggerske storhandels historie, maa andre navne i den vidtforgrene familie drages ind i billedet, naar opmærksomheden fæstes paa Fuggernes virksomhed som bogsamlere. Denne virksomhed er ikke ganske underordnet i forhold til Fuggernes øvrige, rent handelsmæssige. I den prunk og pragt, som disse store renæssancerigmænd omgav sig med, indgaar kostbare biblioteker som en uvægerlig integrerende del. I Augsburg som andetsteds hørte i de tider ogsaa biblio-

HVLDRICVS FVGGER FIL.V. RAIMVNDL¹⁸

Portræt af Ulrich Fugger (1526-84), der blev kalvinist og maatte gaa i landflygtighed til Heidelberg. Efter „Fuggerorum imagines“ 1618. Det kongelige Bibliotek.

teker med til velstand. Det forbavser derfor ikke, at Jakob den Rige, verdensfirmaets grundlægger, ogsaa var den, som lagde grunden til slægtens første bibliotek og dermed til den lidenskab for bøger, som kendetegner næsten alle slægtens medlemmer. En gammel Augsburger kronist fortæller herom, „at Fuggernes største bogskat allerede blev grundlagt af den rige Jakob Fugger, men hans nevøer, Raimund og Anton, forøgede den saa stærkt, at

faa kongelige kunne sammenlignes med den, og ved Johan Jakobs og Philip Eduards omsorg (søn og sønnesøn af Raimund) kom der saa meget til, at den androg femten tusind bind. I denne herlige bogsal forvarede de kostbareste haandskrifter af græske og latinske forfattere og af alle videnskabens grene. Deres fuldmægtig ved det kejserlige hof og i orienten, Joannes Doreschwanus, gjorde sig beundringsværdige anstrengelser for at fremskaffe de fortræffeligste haandskrifter, og Fuggerne afholdt gladelig de dermed forbundne omkostninger. De ansatte og lønnede desuden lærde, som ikke blot skulle tage sig af bøgernes forvaltning, men ogsaa udgive dem. Blandt disse var Hieronymus Wolf, som „var saa fornøjet med sin stilling, at han over denne bogsal gjorde følgende tanke-sprog:

„O Fuggere, tuam præ cunctis bibliothecam
hanc amo, nam votis major et illa meis.“ “

(O Fugger, dit bibliotek elsker jeg fremfor alle andre,
thi det overgaar alle mine ønsker.)

Om Jakob den Riges samling hedder det et andet sted, at han ejede „saa mange haandskrifter som stjerner paa himlen.“ Anton Fugger fremhæves som ivrig understøtter af videnskabsmænd, han stod i brevveksling med Erasmus Roterodamus, hvem han indbød til at tage fast ophold hos sig, hvad Erasmus dog afslog under henvisning til sin alder: „Et gammelt træ skal man ikke plante om.“ Og selv Marx – eller Marcus med den latinske form, han yndede at bruge – afsaa, trods sin anspændte kamp for at holde firmaet paa fode, tid til flittigt at dyrke videnskaberne.

De uhyre Fuggerske bogskatte splittedes tidligt; kun en ringe del findes endnu i Augsburg, resten er spredt i Europas og Amerikas biblioteker. En del af grundstammen findes i Wien. Den solgtes i 1655 til den østrigske kejser Ferdinand den Tredje, som lod den stuve „i 52 store fade og 12 kister og ombord paa 5 pramme og 1 skib færges op ad Donau.“ Dele af andre Fuggerbiblioteker er

Henricus Stephanus Adriano Turnebo dono mittit.

Dedikation fra Henri Etienne til Adrien Turnèbe i udgaven af Xenophon fra 1561.
Det kongelige Bibliotek. Fem sjattedel størrelse.

Τουρνήβου πρὶν μὲν κλέος ἔπλετο οὐρανόμηνες,
Νῦν δ' αὖτ' ψυχὴ οὐρανοῦ ἐνναέπης.
Ἡ γὰρ Ὀπιχθονίης σοφίης δεδαημένη ἄκρα,
ἤλθε καὶ οὐρανίης ἄκρα δαησομένη.

Originalmanuskriptet til Henri Etiennes mindedigt over Adrien Turnèbe i Det kongelige Biblioteks eksemplar af Theokrit o. a., Aldus 1495, som har tilhørt Etienne.

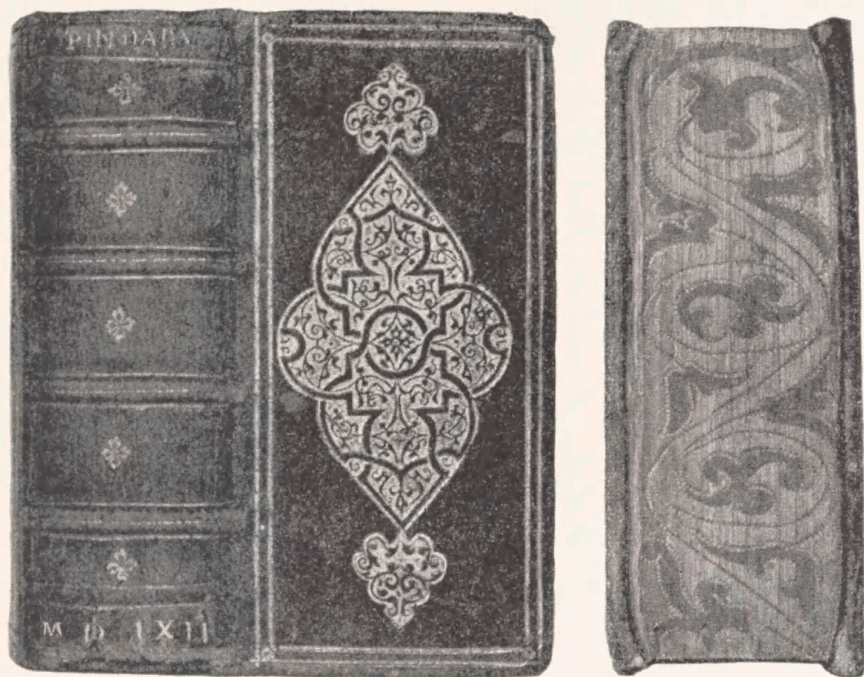
Τουρνήβου μὲν πρὶν κλέος ἔπλετο οὐρανόμηνες,
Νῦν δ' αὖτ' ψυχὴ οὐρανοῦ ἐνναέπης. •
Καὶ γὰρ Ὀπιχθονίης σοφίης δεδαημένη ἄκρα,
ἤλθε καὶ οὐρανίης ἄκρα δαησομένη.

Mindedigtet over Turnèbe, som det tryktes i Henri Etiennes bog: *Artis typographicae querimonia*, Paris 1569. Det kongelige Bibliotek.

under forskellige omskiftelser kommet til München og Rom, hvor de beror idag – forsaavidt krigen har sparet dem. Indtil for ret nylig befandt hovedparten af Marx Fuggers bibliotek sig paa slottet Maihingen ved Augsburg. Som det vil fremgaa af det følgende, kan ogsaa Det kongelige Bibliotek i København opvise enkelte Fuggerbind.

Fuggernes bogsamlinger udmærkede sig ikke blot ved antallet af kostbare haandskrifter og sjældne tryk, men desuden ved omsorgen for bøgernes ydre ikklædning. Den vidtberømte Augsburger pragt strakte sig ogsaa til bogbindet. I ingen anden tysk by i det sekstende aarhundrede udfoldede bogbinderkunsten sig festligere end i Augsburg, og ingen anden af de rige Augsburger-slægter gjorde mere for bogbindets blomstring end Fuggerne. „Fuggerne – siger kronisten – som elskede alskens pragt og kostbarhed, lod det heller ikke mangle her. De holdt meget af at lade deres bøger indbinde i rødt saffian med indprægede gulforsiringer; af denne slags findes der endnu mange smukke arbejder.“ Fuggernes intime handelsforbindelser med Italien blev her af afgørende betydning. Parallelt med strømmen af orientalske varer fra Venedig gik paavirkningen fra den orientalsk prægede norditalienske bogbinderkunst med sin stadig rigere anvendelse af forgyldning, med sine fint forarbejdede skindsorter, med sin benyttelse af pap i stedet for det stive og klodsede træ som støtte for bindsiden, med sit ciselerede og undertiden kolorerede guldsnit, og med sin hele fantasifulde ornamentik. I Augsburg mødtes det gedigne tyske haandværk med Italiens farveglitrende bogbinderkunst. Her fik Jakob Krause det afgørende skub i sin udvikling, som skulle gøre ham til den største af alle tyske bogbindere – netop her i Augsburg og netop ved en Fuggers mellemkomst.

Johan Jakob Fugger (1516-75) var den allerede omtalte Anton Fuggers nevø, som forretningsmand ikke synderlig beventd, men saa meget des betydeligere som bogsamler og bogelsker. Hans bibliotek betegnes som „en lysthave, hvori alle kunstinteresserede og lærde, hvem de end er, kan finde vederkvægelse.“ Sansen for tilværelsens ædlere nydelser tog han i arv fra sin fader *Raimund* (1489-1535), der aldeles ubekymret om pengenes erhvervelse, som broderen Anton sørgede for, udelukkende helligede sig deres anbringelse i livsforskönnende værdier. Han skal have været slægtens eleganteste skikkelse, dybt forankret i italiensk kultur,

Brunligt gedekindbind med orientaliserende ornamentik, som man finder det bl. a. hos Jakob Krause. Tilhøje det ciselerede og forgylde snit med de stiliserede blomster kolorerede. Bogens titelblad afbildet side 33. Det kongelige Bibliotek. H. 12,8 b. 6 cm. Ryggen 4 cm b.

underskrev sig ogsaa helst italieniserende: „Raymundo“. Naar han sendte sine bøger til indbinding, forlangte han ufravigelig, at det skulle ske „paa vælsk maner“ d. v. s. i italiensk stil. Sønnen Johan Jakob gik videre ad samme vej. Mens „Raymundo“ vistnok holdt sig til indenbys bogbindere, sendte Johan Jakob en del af sine sjældneste bøger, først og fremmest græske haandskrifter, til indbinding i Venedig. Senere foretog han det praktiske skridt at indkalde en bogbinder fra Venedig, der blev fast beskæftiget med at indbinde den „teglich gemerten Strom seiner Bibliothek.“ Takket være enkelte dokumenterede bind af denne mand er det muligt dels at angive hans navn, dels ved stilistiske og tekniske sammenligninger at paavise en del af hans øvrige arbejder. Han

hed *Antoni Ludwig* eller, som han i sin latinske signatur kalder sig: Antonius Ludovicus Flander – altsaa ikke italiensk, men flamsk af fødsel. I ham fik italiensk bogbinderkunst en aflægger i Augsburg, som spredte velsignelsesrige paavirkninger over hele Tyskland, ikke mindst gennem hans højtbegavede elev Jakob Krause.

Det er indtil nu lykkedes at fremdrage to bind i Det kongelige Bibliotek, som der kan anføres grunde for at henføre til Ludwigs værksted. Det ene – det mest utvivlsomme og et ualmindelig interessant og smukt bind – vil forhaabentlig inden længe kunne publiceres i „Fund og Forskning“, det andet gengives her side 25. Det er stærkt medtaget, men man læser dog med sikkerhed ejer-navnet: „Johannes Jacobus Fuggerus“. Bindet har flere af de før opregnede ejendommeligheder i teknik og stil: forgyldning, pap, skindsort. Dekorationen paa siden er præget med en plade. Der kan vistnok ikke anføres tvingende tekniske eller stilistiske grunde for at henføre det til Ludwig, men det er efter det foregaaende en berettiget formodning.

Da Anton Fugger døde 1560, skulle Johan Jakob egentlig, som den ældste, have ført firmaet videre i samarbejde med sin fætter Marx. Men der opstod hurtigt strid i familien som følge af Johan Jakobs ødselhed og mangelfulde forretningstalent. Enden paa det blev, at Johan Jakob maatte overlade Marx ledelsen og forlade Augsburg, mod at hans tilbageblevne slægtninge betalte hans gæld. Han tog ophold hos sin gode ven hertug Albrecht i München, til hvem han kort efter solgte sin store bogsamling, og hos hvem han siden blev boende til sin død. Johan Jakobs bøger kom til at danne grundstammen i det nuværende Bayerische Staatsbibliothek i München.

Johan Jakobs yngre broder *Ulrich* (1526-84), der ogsaa skabte et berømt bibliotek, bør maaske især huskes for den støtte, han ydede tidens store franske bogtrykker Henri Etienne eller, som han plejer at kalde sig i sine klassikerudgaver: *Henricus Stephanus*. Nogle oplysninger – tildels nye – om denne usædvanlige person-

P I N D A R I

*Olympia, Pythia, Nemea,
Isthmia.*

C Æ T E R O R V M O-
cto Lyricorum carmina,

ALCAEI,	ANACREONTIS.
SAPPHVS,	BACCHYLIDIS,
STESICHORI,	SIMONIDIS,
IBYCI	ALCMANIS.

Nonnulla etiam aliorum.

Omnia Græcè & Latinè.

*Pindari interpretatio noua est, cæque
ad uerbum: cæteri partim ad uer-
bum, partim carmine sunt redditi.*

A N N O M. D. L X

*Excudebat Henr. Stephanus, illustris
uiri Huldrici Fuggeri typographus.*

*Titelblad fra en af de bøger, Henri Etienne udgav som
Ulrich Fuggers bogtrykker. Det kongelige Bibliotek.*

H. 12,1 b. 6 cm.

lighed kan her være paa sin plads i betragtning af hans nære tilknytning til Fuggerne.

Ligesom flere andre af renæssancens store bogtrykkere – Aldus Manutius i Venedig, Froben i Basel – udmærkede han sig ikke alene ved stor faglig dygtighed, men var desuden en grundlærd mand.

Han var den anden af navnet Henri og levede fra 1528 til 1598. Renouard siger om ham i sit udførlige værk om bogtrykkerfamilien Etienne, at han var „et saa usædvanligt menneske, hans arbejder saa talrige, og han har gjort studiet af den klassiske litteratur saa store tjenester, at han ganske fordunkler alle andre medlemmer af denne ansete familie.“ Som en ekstra understregning tilføjer han, at det sikkert er en af Robert Etiennes største fortjenester at have været fader til Henri.

Faderen indpodede ham fra barneaarene en levende interesse for det græske sprog, som han lod ham læse før latinen. Forkærligheden for det græske fulgte ham gennem livet; det blev hans orm at overgaa Manutius i korrekt gengivelse af de græske tekster, hvilket ogsaa lykkedes ham. En af hans venner og græske læremestre var *Adrien Turnèbe* (1512-65), en mand der, som han selv, forenede klassisk viden med forstand paa typografi, idet han i en række aar ledede det kongelige bogtrykkeri for de græske bøgers vedkommende og senere blev professor i græsk ved Collège Royal i Paris. Et minde om venskabet mellem disse to mænd finder man paa Det kongelige Bibliotek i følgende egenhændige dedikation paa titelbladet til Etiennes udgave af Xenophons værker fra 1561: *Henricus Stephanus Adriano Turnebo dono mittit. (Henri Etienne sender denne bog som gave til Adrien Turnèbe.)*

Etienne tog sig Turnèbes død meget nær og skrev bl. a. paa klangfuldt græsk følgende vers til hans ære:

„Før hævede Turnèbes ry sig til himlen, nu bor hans sjæl i himlen. Da den havde naaet den jordiske visdoms højeste tinde, drog den af sted for at naa den himmelske visdoms.“

Verset, gengivet side 29, blev trykt i en lille bog med titlen „Typografiens klagemaal“, som Etienne udgav 1569, men originalmanuskriptet findes i Det kongelige Bibliotek i en bog, der har tilhørt Henri Etienne. Arbejdet med nærværende afhandling nødvendiggjorde en undersøgelse af Aldus' udgave af Theokrit o. a.

MARCVS FVGGER FIL: I.
ANTHONII.

72.

Portræt af Marx Fugger (1529-97), den sidste store af slægten. Efter „Fuggerorum imagines“ 1618.

1495, som ifølge Victor Madsens Inkunabelkatalog var forsynet med egenhændige notater af Etienne, og det viste sig da, at bogen foruden talrige randnoter til teksten paa sit sidste blad indeholdt verset til Turnèbe. At det virkelig drejer sig om et originalmanuskript og ikke blot om en afskrift, kan man slutte af rettelserne i første linje fra $\pi\omega\iota\nu\ \mu\epsilon\nu$ til $\mu\epsilon\nu\ \pi\omega\iota\nu$ og i tredje linje fra $\eta\ \gamma\alpha\rho$ til $\kappa\alpha\iota\ \gamma\alpha\rho$ – begge deciderede sproglige og rytmiske forbedringer.

En tidligere ejer har gjort følgende antegnelse paa titelbladet: „*quae hic passim conspicitur est manus clarissimi viri Henrici Stephani.*“ (De spredte notater i bogen er skrevet af den berømte Henri Etienne). Desuden er det vistnok samme ejer, som har skrevet lige under verset: „*hoc epitaphium manu Henrici Stephani exaratum legitur post querimoniam artis typographicae.*“ (Denne gravskrift, skrevet med Henri Etiennes haand, kan læses i „Typografiens Klagemaal.“) Ejerens navn fremgaar af følgende, ogsaa skrevet paa titelbladet: „*Sum Theodori Janssonii ab Almelveen. M. D. Amstel. MDCLXXXIII.*“ (Jeg tilhører T. J. ab A., medicinenæ doctor, Amsterdam 1683).

Men derved faar bogen straks en betydelig større værdi som kildeskrift, idet Theodorus Janssonius af Almelveen var ekspert i Stephanerne, om hvem han udgav en bog „*De vitis Stephanorum*“, som netop udkom i aaret 1683.

Ved første øjekast var bogens bind ganske uinteressant, et af de billige danske halvbind, med Chr. VII's stempel paa ryggen, som saa mange af bibliotekets sjældne bøger blev klasket ind i i slutningen af det attende aarhundrede. Men det smukke rødgyldne snit røbede sig som betydelig ældre, og drejede man bindets sider lidt i lyset, spillede der nogle ujævnheder under papiret, som kunne tyde paa en underliggende dekoration. Papiret blev forsigtigt fjernet, og det gamle bind kom frem, stærkt medtaget unægtelig, men det var dog det bind, som havde været om bogen, da Henri Etienne ejede den. Et smukt fransk renæssancebind i enkel stil kun med et par guldlinjer langs kanterne, et bladornament i hjørnerne og en oval med forsiringer i midten.

Under sit arbejde med udgivelsen af de klassiske forfattere kom Henri Etienne tidligt i forbindelse med Fuggerne. I ti aar fra 1558 – fire aar efter hans etablering – og indtil 1568 fremtræder titelbladene paa hans bøger atter og atter med følgende betegnelse: „*Excudebat Henricus Stephanus, Illustris viri Huldrici Fuggeri typographus.*“ Ulrich Fugger samlede fanatisk, erhvervede undertiden hele bi-

blioteker ad gangen, men hans hovedinteresse var græske haandskrifter. Her mødtes han med Etienne. Paa et tidspunkt, hvor denne skal have befundet sig i svær pengeforlegenhed, traadte Ulrich Fugger til og synes nærmest at have engageret ham til at arbejde paa udgivelsen af sine haandskrifter. I alt kom der henimod en snes klassikerudgaver under Ulrichs mæcenat. Det kongelige Bibliotek ejer de fleste, deriblandt den første, en Justinian fra 1558, der indeholder en trykt tilegnelse til Ulrich og iøvrigt har tilhørt Marcus Meibom, og den sidste fra 1568; desuden den sjældneste og smukkeste, folioudgaven af græske digtere fra 1566. Renouard kalder den „et af de smukkeste typografiske og litterære mindesmærker og en hæder for vore biblioteker. Derfor er denne bog ogsaa, uden at tilhøre kategorien af de allersjældneste bøger, af alle Etiennes den, der har faaet den største værdi.“ I dens paa græsk skrevne fortale har Etienne givet interessante oplysninger om sit usædvanlige studium fra de tidligste barneaar af de græske digtere.

Gennemgangen af bibliotekets Ulrich Fugger-tryk førte ikke, som man havde kunnet haabe, til fund af eksemplarer hidrørende fra Fuggerbiblioteker. Der dukkede dog et enkelt bind op, som fortjener nærmere omtale, fordi det i stil og udførelse saa utvivlsomt peger hen mod Augsburger bogbind, som man træffer dem hos Ludwig og især *Jakob Krause*. Det kyndigt behandlede brunlige skind, kapitælbaand i gult og lysegrønt og det kunstfærdigt ciselerede og kolorerede guldsnit er ikke væsentlig forskelligt fra, hvad man træffer hos Krause. Med hensyn til bindsidens dekoration forekommer det lille maureske stempel over og under spids-ovalen ganske tilsvarende – blot ikke identisk – baade hos Ludwig og Krause (se f. eks. Hannover: Kunstfærdige gamle Bogbind, 1907, p. 68-69). Uden at man derfor paa nærværende grundlag tør tale om at henhøre det til Krause, er bindet ved sit nære slægtskab med ham ubetinget af interesse for Krauseforskningen. Muligvis skal man søge dets herkomst i Lyon eller Paris. Kvaliteten er ud-søgt, indenfor typen paa højde med det bedste i tiden. Skulle

bogen, en Pindar-udgave, alligevel engang have haft hjemme hos en Fugger? Den er forsynet med en del stambogsblade; maaske en skarpsindig forsker ad aare af ejerens venners navne og data vil kunne slutte sig til ejerens. (Se afbildningen side 31).

Det gik ikke Ulrich Fugger meget bedre end hans broder Johan Jakob. Ogsaa Ulrich fik sin fætter Marx' stærke haand at føle, som ramte ham med en umyndiggørelsesdom, der dog lod ham beholde sit bibliotek. Dommen blev vistnok senere omstødt, men hans økonomiske vanskeligheder fortsatte og medførte standsning af hjælpen til Henri Etienne.

Ulrich var paa anden maade familiens sorte faar, idet han, der i sine unge dage havde været pavens personlige ven, senere – som den eneste af sin familie – gik over til protestantismen, endda i Calvins strenge form. Blandt de for Ulrich udgivne Etienne-tryk findes ovenikøbet Calvins katekismus: *Rudimenta fidei Christianae*. Maaske dette religiøse særstandpunkt har været den egentlige baggrund for umyndiggørelsessagen; det er tankevækkende, at sagen førtes netop det aar, 1563, da Calvins katekismus blev udgivet.

Men ogsaa for Ulrich aabnede et fyrstehof sine døre. Den ivrigt kalvinistiske kurfyrste af Pfalz, Frederik den Tredje, indbød ham til at tage ophold hos sig i Heidelberg, og her førte han en tilbagetrukken tilværelse til sin død 1584. Sit store bibliotek testamenterede han som en tak til universitetet i Heidelberg, men allerede i det syttende aarhundrede splittedes det, og nu finder man det dels i Rom, dels i München.

Af *Marx Fuggers* bitre sammenstød med Johan Jakob og Ulrich kunne man let faa det indtryk, at han nærmest var en snæversynet forretningsmandstype. Men tværtimod var han en stor kunstven, støttede rundhaandet flere af tidens betydelige videnskabsmænd, har sandsynligvis ogsaa, trods modsætningen til Ulrich, været med til at hjælpe Henri Etienne. Foran i anden del af den ovenomtalte Pindar-udgave, trykt 1560, findes – hvad Renouard, der kun

Rigt dekoreret olivenfarvet maroquinbind indbundet i Paris for Marx Fugger. Paa forpermen bogens titel, paa bagpermen bogstaverne: o. r. v. e. over et: M F, hvilket dækker: omnium rerum vicissitudo est („Det gaar op og ned“, Terents: Eunuchus 2, 2, 45) – Marcus Fuggerus.“ Bogen solgtes paa Maibingen-auktionen i 1933 for 2100 Mark – paa Wilmerding-auktionen i 1951 for 8000 dollars.

nævner dedikationen i første del til Melanchton, synes at have oversat – en flere siders versificeret hyldest paa latin til Marx og hans yngre broder Hans. Naar Etienne undertiden kalder sig „typographus Fuggerorum“, er det derfor sandsynligvis disse brødre, man især maa tænke paa, foruden Ulrich.

Mærkeligt nok synes der at have bestaaet et vist venskabsforhold mellem Henri Etienne og Marx Fugger ogsaa efter Ulrichs

emigration og død. Saa sent som 1593, da han udsender en Isocratesudgave, indleder han den med en trykt tilegnelse til Marx Fugger – naturligvis paa latin. Men læser man den nøjere, faar man sine tvivl om venskabsforholdets karakter. Efter vore begreber virker det overraskende, og heller ikke dengang var det helt almindeligt, at se en trykt fortale til et lærd værk tage sit udgangspunkt i noget saa forbigaaende som en forsømt høflighedsvisit. Men mærkeligere er den stærke fremhævelse af Ulrichs fortjenester. Hvad mon Marx egentlig har syntes om at blive mindet om dem? Det paagældende afsnit lyder i oversættelse:

„Det var for mange aarsagers skyld min pligt at sørge for ikke at forlade Heidelberg, uden at have hilst paa Dem; men dels Deres hurtighed (jeg troede nemlig, De ville forblive længere som kurfyrstens gæst) dels min sendrægtighed, gjorde, at jeg svigtede min pligt i saa henseende. Thi ingen vil mene, at det kan være sket, fordi jeg skulle have glemt de velgerninger, som Deres familie og især Ulrich Fugger, hvad der tjener ham til ikke ringe ære, ovede mod mig. Men hvis jeg dog indrommede, at det kunne ske, jeg glemte disse, vil jeg paa ingen maade indromme, at det kunne ske i Heidelberg, hvor han efterlod en skat mere værdifuld end nogen anden for bogens venner. Ved den ikke blot bevarer han minnet om sig hos alle, men han gør det kært og hædret.“

Naar man kender hele forhistorien, kan man næsten ikke tænke sig andet, end at Henri Etienne, der iøvrigt er kendt som en skrap herre, har moret sig med at sanke nogle gloende kul paa den mands hovede, der var skyld i hans gamle ven og beskytters landflygtighed. Til belysning af tankegangen hos den tids mennesker er fortalen i al fald et interessant dokument.

Hvem der har kunnet veje de slebne latinske vendinger efter deres sande betydning, var Marx Fugger. Han var vant til at oversætte fra latin. Blandt andet har han oversat Nikephorus Callistus' kirkehistoriske værk i atten bind til tysk. Desuden var han en alsidig belæst mand. I modsætning til Raimund-grenen af Fuggerne, der var saa udpræget italiensk orienteret, laa Marx Fuggers dan-

nelsesideal fortrinsvis mod vest. Hans ungdoms studierejser gik til Louvain og Paris. Her lagde han grunden til sit anselige bibliotek, der, om det i størrelse maaske ikke har kunnet maale sig med Johan Jakobs, til gengæld i sit kvalitative udvalg af samtidens tryk og sit kostbare udstyr stiller alle de andre Fuggerbiblioteker i skygge. Marx Fugger er i virkeligheden Tysklands Grolier, noget man dog først er blevet klar over for ret nylig.

I sit forøvrigt saa grundige og værdifulde arbejde om Münchener hofbibliotekets grundlæggelse ved Albrecht den Femte og Johan Jakob Fugger (München 1917) skriver Otto Hartig: „Marx und Hans... waren... keine ausgesprochene Bibliophile wie die angehörigen der Linie Raimunds.“ Hartig skulle blot have vidst, at hovedparten af Marx Fuggers bibliotek endnu dengang befandt sig omtrent intakt kun et par timers bilkørsel fra Augsburg paa slottet Maihingen, saa havde han dømt anderledes.

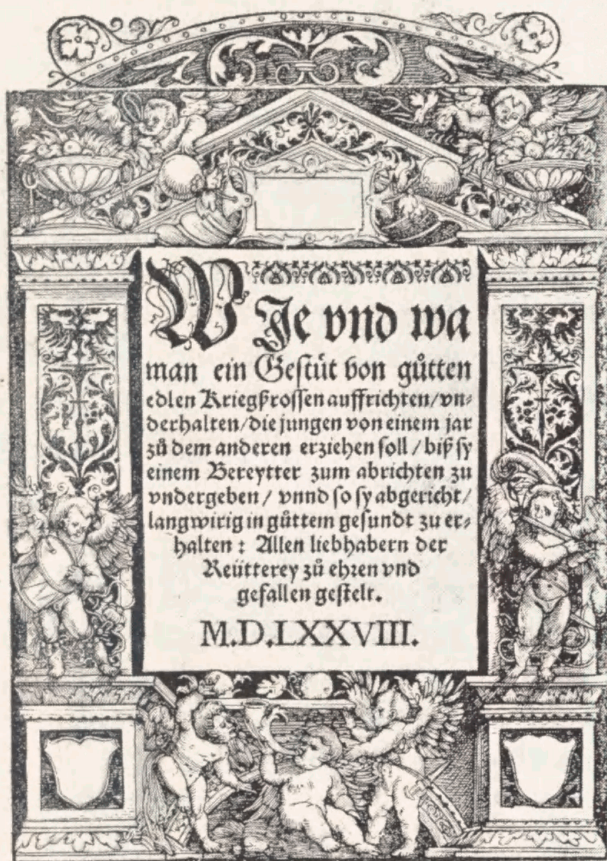
Nu véd man, at Marx Fugger lod sine bøger indbinde hos de samme bogbindere som Grolier og Mahieu eller dog hos bogbindere, der indbandt i lignende stil og lige saa luksuøst. Man véd desuden, at disse bind er bevaret op til vore dage i en saadan tilstand, at man tror, de er kommet direkte fra bogbinderen, naar man ser dem. Men alt dette véd man desværre kun af bitter og dyrekøbt erfaring.

Helt ukendt var Maihingen-biblioteket ikke, da Hartig skrev sin bog. Men de forskere, der kendte det, havde kun interesseret sig for dets skatte af middelalderlige haandskrifter, Fuggerbindene var forblevet upaaagtede. Først Hitlers „Machtübernahme“ 1933 bragte disse klenodier for dagens lys. Som led i genoprustningen skulle Maihingen inddrages til flyveplads, og biblioteket blev sat til auktion i München. Kataloget fremhævede paa en særside, at det var en auktionshistorisk begivenhed af rang, der her fandt sted: „Som bekendt er det pragtfulde Fuggerske bibliotek for størstedelen gaaet op i det Bayer. Staatsbibliothek i München, en anden

del er i Wien. Endnu en del, Marcus Fuggers „haandbibliotek“, har indtil idag været bevaret i privateje. Denne del kommer til salg paa vor auktion VII.“

Men tidspunktet var ugunstigt, det gik ikke op for bogverdenen, hvad det egentlig var, der skete. Auktionen „blev en katastrofe, men den bragte kun faa af Fuggerbøgerne og ingen af de mest fremragende eksemplarer. Alligevel, da jeg modtog kataloget med de vedføjede priser og maatte læse, at Fuggers græske Suidas i et pragtfuldt „à la Grecque“-bind havde faaetammerslag for 780 Mark og hans *œuvres* de Clement Marot, Lyon, 1549, i et brunt og sort indlagt maroquinbind for 160 Mark, nøjedes jeg ikke med at græde i afmægtigt raseri (*helpless fury*), men jeg besluttede at skrabe sammen, hvad jeg kunne af midler, for at udnytte chancerne ved næste auktion. Til trods for de vanskelige tider lykkedes det at opnaa min kunde, Mr. Wilmerdings, sanktion fra New York til at byde op til en vis sum ved auktionen i november.“

Det er den store bogkender E. P. Goldschmidt, der fortæller dette. Men, som han siger, var det kun en del af Marx Fuggers bøger, der hidtil var kommet under hammeren. Ved de følgende auktioner steg priserne, Marx Fugger var ved at blive opdaget: „Paa den anden auktion i München den 6. og 7. november 1933 var de mest udsøgte af de bøger, Marcus Fugger bragte hjem fra Paris, koncentreret, og her saa man for første gang tre af de indlagte bind med Fuggers Vaaben: Demosthenes, der gik for 2050 Mark, Plato, der gik for 2600 Mark (nu i Pierpont Morgan-biblioteket) og Stephanus' (Roberts) nye testamente, der gik for 6200 Mark. Det mest farverige af dem alle, Josephus Flavius, kom først frem paa den fjerde auktion i maj 1935, hvor det kostede 3050 Mark. (Samme bog paa Wilmerdingauktionen i 1951: 8600 *dollars*. Marx Fugger-bindene er saaledes nu mindst lige saa kostbare som Grolierbindene.) Men – fortsætter Goldschmidt – disse straalende, mangefarvede pragtstykker var paa ingen maade de eneste „højdepunkter“ af Fuggers Parisererhvervelser . . . Fuggers franske Poli-

Titelbladet til Marx Fuggers ridebog. Bemærk dobbeltornen paa hver side af første linie, som Marx Fugger undertiden førte paa sine bogbind. Det kongelige Bibliotek. H. 27,5 b. 20,3 cm.

philo (Paris, Kerver, 1546) i dens oprindelige, forholdsvis enkle, men overordentlig elegante forgyldte kalveskinsbind er maaske det eneste eksemplar i denne stand. Og hans „Entrée de Henri II“, hans „Cebes“ (1543), hans „Théâtre des Bons Engins“ af La Perrière (1548) og andre berømte træsnitværker findes der næppe mæge til idag i deres enkle, sparsomt forgyldte sekstendeaarhundredes kalveskinsbind.“

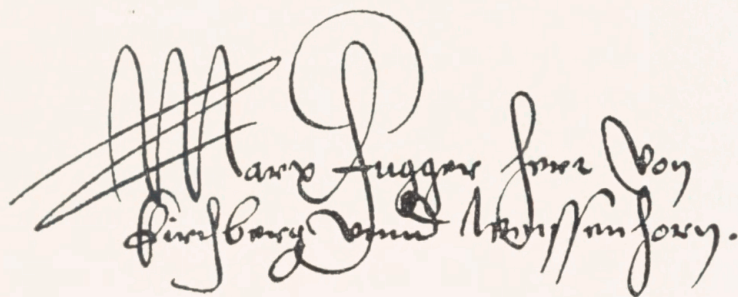
Stadig fremhæver Goldschmidt Marx Fugger-bindenes forbløffende friskhed: „Jeg tvivler om, at nogen har rørt dem, end-sige læst dem, siden Marcus Fugger døde. Indvendig og udvendig saa de ud og var de som nye. Da Grolier-klubben i New York i 1937 afholdt en udstilling af renæssancebogbind, fik mr. Wilmerdings Fuggererhvervelser en montre for sig. Omgivet af Morgans og Schiffs Grolier- og Maiolibind, der havde passeret mange auk-tionslokaler og mange handlendes hænder, fordunklede og overstraalede Fuggerbindene alt andet paa udstillingen.“

I Krause-litteraturen opererer man hypotetisk med et Krause-ophold i Paris, som skal forklare det ikke ubetydelige franske islæt, man ved siden af det italienske finder i hans kunst. Det er muligt, at formodningen er rigtig. Men naar man tænker paa denne straa-lende samling franske bogbind, som det er en mere nærliggende formodning, at Krause har haft adgang til, svinder trangen til yderligere forklaring. Krause kan have set sig til al sin franske lærdom blot af Marx Fuggerbindene. Et slaaende eksempel er afbildet i Ilse Schunkes Krausebog fra 1943, men det kan suppleres.

Paa en hel del af bindene finder man saaledes et let stiliseret rankemotiv, som i næsten cirkelrunde bugtninger snor sig langs bindets fire kanter. Dette ornamentale skema er ganske usædvanligt paa Grolier- og Mahieubind – men man møder det hyppigt meget tilsvarende hos Jakob Krause. (Sammenlign det side 39 af-bildede Marx Fuggerbind med Hannover: Kunstfærdige gamle Bogbind, p. 68-69). Pariserrejsen svæver indtil videre i luften, men Krause-besøg i Fuggerhuset er ikke til at komme udenom, endda

flittige og grundige. Skønt han hensynsløst forbigik tyske bogbindere, har Marx Fugger dog, ligesom sin fætter Johan Jakob, gennem Jakob Krause, takket være de forbilleder, han gav denne, sikret sig en smuk plads i det tyske bogbinds historie.

Naar Goldschmidt siger, at Fuggerbindene virker som urørte, siden deres ejer døde, er der grund til at understrege „siden“. Marx hørte ikke til de karikaturer af bibliofiler, som kun kender deres bøger udvendig. Marx Fugger læste sine bøger. Mange af

Marx Fugger Johann von
Fugger und Kraysberg.

Marx Fuggers underskrift under fortalen i Det kongelige Biblioteks eksemplar af hans ridebog.

dem indeholder marginalnoter, excerpter og haandskrevne registre. Hans læsning omfattede saa forskellige emner som medicin, naturvidenskab, historie og musik, foruden skønlitteratur. En ganske særlig interesse nærede han for hestesport. Han var selv ivrig rytter, dyrkede som de samtidige franske konger turneringens ædle kunst og har skrevet en bog om hesteopdræt, som stadig er et klassisk værk i den hippologiske litteratur: „Wie und wa man ein Gestüt von gutten edlen Kriegsrossen aufrichten... soll...“ „Denne bog – skriver en tysk hippolog fra slutningen af forrige aarhundrede – vil for alle tider staa som et hovedværk i hippologien, saavel ved sin rigdom paa ægte, selverhvervet viden, som ved sin klare og grundige stil.“

Bogen udkom i flere udgaver, den første i 1578. Den er paa godt halvandethundrede tættrykte kvartsider, og dog fortæller Marx i

indledningen, at han har skrevet „denne lille bog“, som han kalder den, for tidsfordriv og rekreation efter en heftig ørebetændelse, som en tid truede med helt at berøve ham hørelsen: „Lægerne befalede, at jeg i nogen tid skulle holde mig helt fra vigtige forretninger og hjernearbejde.“ Men skrive en tyk bog regnede han altsaa ikke for noget. Det siger en lille smule om de sjælelige kræfter, der boede i denne mand.

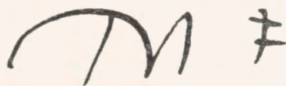
Det kongelige Bibliotek ejer originaludgaven fra 1578 i et enestaaende friskt (og ulæst?) eksemplar, sandsynligvis sendt som en gave til hertug Ulrich af Mecklenburg, hvis prægtige træskaarne exlibris smykker bindets inderside i hele dets udstrækning. Bogen udkom anonymt, men forfatteren har med snirkler og sving sat sit navn under fortalen, ligesom man rundt om i bogen træffer hans egenhændige rettelser af trykfejl. Ikke mindst efter den nylig opblussede forstaaelse af, hvilken betydelig bibliofil Marx Fugger har været, er dette eksemplar blevet en værdi. Men det var sjældent i forvejen. Allerede Eberts „Allgemeines bibliographisches Lexikon“ fra 1828 skriver om bogen: „Erste, höchst seltene u. sehr schöne Ausgabe. Im Dresdener Ex. ist die Vorrede von Marx Fugger eigenhändig unterzeichnet, die Druckfehler von demselben verbessert, u. das Ganze hat das Ansehen eines Privatdrucks.“

De før omtalte pragtbind forbeholdt Marx Fugger sine mere kostbare bøger; de øvrige er jævne indbundet i brune kalveskinsbind med en nogenlunde ensartet dekoration af blindtrykte rammer og med guldstempler i midten, i hjørnerne og paa hvert af ryggens felter. Paa pragtbindene er hans vaabenskjold ofte anbragt som superexlibris. Paa de dagligdags bind finder man snart som midterstempel en haand, der holder en buket liljer med en fugl i toppen, snart en dobbeltørn. Som rigsstad førte Augsburg dobbeltørnen i sit vaaben; naar Marx Fugger bruger den, kan det sigte til, at han i en aarrække beklædte det høje embede som „Stadtpfleger“ i Augsburg; forøvrigt var han jo rigsgreve. I praktisk talt alle sine bøger, hvad enten de er prydet med vaabenskjold eller

emblemer, har han paa bindets inderside skrevet sine initialer: M. F. eller sit fulde navn i dets latinske form: Marcus Fuggerus.

Danmark naaede ikke med til auktionerne i München, og pragtbind fra Marx Fuggers bibliotek ejer Det kongelige Bibliotek næppe. Derimod har det fornylig erhvervet et af de Fuggerske brune kalveskinsbind med dobbeltørnen paa siden og et M. F. indvendig. I forvejen ejede biblioteket et andet af lignende type, dog med dobbeltørnen anvendt som hjørnestempel og med det fulde navn paa bindets inderside: „Marcus Fuggerus“. Endnu et Marx Fuggerbind af den beskedne type lader sig muligvis paavise i biblioteket. Det har tilhørt Luxdorph, der i nogen grad har forandret det, ikke blot ved sit superexlibris, men ved helt at overstemple den oprindelige dekoration med attende aarhundredes forsiringer. Ved ombindingen er det gamle forsatspapir fjernet, saa man ikke kan konstatere, om det har haft den karakteristiske navnebetegnelse. Bogen er et samleværk med klassiske forfattere: *Antiquitatum variarum autores*, trykt i Lyon 1560. Men helt kan man ikke udelukke, at dobbeltørnen peger andetsteds hen.

Paa enkelte Marx Fuggerbind er indpræget bogstaverne: o. r. v. e., hvilket er tydet som Fuggers latinske valgsprog: „*omnium rerum vicissitudo est*“. Der er noget vemodigt og skeptisk over denne erkendelse af alle tings omskiftelighed, som stemmer ganske godt med de bekymrede pandefurer i det afbildede portræt. Med seig energi holdt han sammen paa det kæmpemæssige finansforetagende, mens fallitten ustandselig truede. At det lakkede mod slutningen med Fuggerne, har han nok været paa det rene med.

Marx. Fuggerus

Snart skrev Marx Fugger blot et M F, snart sit fulde navn paa bindets inderside i sine bøger. Det her afbildede M F er fra det nyerbvervede eksemplar af Berosi... Antiquitatum libri quinque. Antw. 1545.

Det fulde navn findes paa indersiden af det side 49 afbildede bind.

Alligevel har resignationen kun været en enkelt side af hans syn paa tilværelsen. Han havde et andet valgsprog paa tysk, der svarer bedre til den pragtlyst, som røber sig i de straalende bogbind, og til den turneringsglade rytter, vi kender fra hestebogen:

„Nichts angenehmers ist doch auf der Erd,
als eine schöne Dama und ein schönes Pferd.“

I Fuggerresidensen paa Weinmarkt fejredes ogsaa i Marx Fuggers tid ødsle fester med dans og sang og bægerklang. For den 9. februar 1592 – Marx Fugger var da en mand i treserne – noterer Augsburgkronisten, „at friherrerne Fugger og forskellige unge mennesker i Marx Fuggers gaard afholdt en turnering til fods i hele rustninger, som en stor tilskuerskare overværede.“ Da hertugen af Mantua senere paa aaret besøgte Augsburg, fortæller kronisten, at Fuggerne lod „et kostbart fyrværkeri saavelsom et af træ og papir opbygget slot antænde og desuden foranstaltede forskellige andre former for underholdning.“

Hvordan det gik til, da Marx Fugger i 1575 indbød den omvandrende, evigt forgældede hertug af Liegnitz til taffel, har hertugens trofaste følgesvend Hans von Schweinichen beskrevet i sine memoirer. Marx Fugger, naar han optraadte som vært, staaar lyslevende for en:

„Mage til banket har jeg ikke oplevet. Den romerske kejser kan ikke traktere bedre. Det var en overdaadig pragt. Maaltidet var anrettet i en sal, hvor man saa mere guld end farver. Gulvet var af marmor og saa glat, som om man gik paa is. Et drikkebord strakte sig gennem salen, dækket med lutter forgylde pokaler og de skønneste venetianske glas, som man sagde var langt over en tønde guld værd. Jeg var hertugens mundskænk. Nu bød Herr Fugger hertugen et glas til velkomst, kunstfærdigt formet som et skib af det skønneste venetianske glas. Da jeg nu tog det fra skænkebordet og gik gennem salen med det, havde jeg nye sko paa og gled og faldt paa min ryg midt i salen, hældte vinen over min hals og øde-

*Dagligdags bogbind i brunt kalveskind fra Marx Fuggers bog-samling med et af hans mærker, dobbeltørnen, i hjørnerne. Boccaccio: Il decamerone. Venedig 1541. Det kongelige Bibliotek.
H. 21 b. 14,5 cm.*

lagde en ny, rød damaskes klædning, jeg havde paa, hvad der vakte almindelig latter. Men det skønne skib gik ogsaa i mange stykker. Jeg fik senere at vide, at Herr Fugger ville have givet 100 gylden for dette skib. Men det var nu ikke min skyld, for jeg havde hverken spist eller drukket. Da jeg senere fik en rus, stod jeg sikrere paa benene og faldt slet ikke, heller ikke under dansen.

Herr Fugger førte hertugen rundt i huset, der er saa stort, at den romerske kejser under rigsdagen har boet der med hele sit hof. Herr Fugger førte os ogsaa ind i et lille taarn, hvor han viste os en

skat af kæder, klenodier og ædelstene og sælsomme mønter og guldklumper saa store som hoveder, der, som han selv sagde, var over en million værd i guld. Derefter aabnede han en kiste, fyldt til randen af lutter dukater og kroner, som han anslog til to hundrede tusind gylden; det var penge, han skulle laane kongen af Spanien...

Man siger, at Herr Fugger er saa rig, at han kunne købe et kejserrige. Mig forærede han paa grund af mit fald en smuk mønt, der omtrent vejede 9 gram. Hertugen ventede sig ogsaa en statelig gave, men ved den lejlighed fik han nu kun en god rus..."

Festen er forbi. De prunkende pokaler, de venetianske glas, de gyldne kæder og glimtende ædelstene er forlængst spredt for vinden. Alle tings omskiftelighed ramte ogsaa Fuggerne. Inden sidste krig spejlede de rige loftudsmykninger sig endnu i marmorfliserne i det gamle Fuggerhaus paa Weinmarkt; nu er ogsaa det en ruin. Men stadig lyder det i ens øre, hver gang Fuggerskatte kommer under hammeren: „Augsburger Pracht – geht durch alle Welt.“